

मानवी हक्कांचा वैश्विक जाहीरनामा

- मानवी हक्कांचे पालन हा भेदभाव न करता सर्वांना उपभोगण्याची बाब आहे.
- हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, संयुक्त राष्ट्रांनी सर्व देशांना, मानवाधिकार उच्चायुक्त कार्यालयामार्फत, सर्व भाषांमध्ये त्याचा प्रचार करण्यासाठी पावले उचलण्याचे आवाहन केले आहे.
- त्यामुळे संयुक्त राष्ट्रांची स्थापना होताच मसुदा तयार करण्यासाठी योग्य ती पावले उचलण्यासाठी सदस्यांची समिती नेमण्यात यावी, असे म्हटले आहे.
- त्यानुसार मसुदा समितीने जून 1948 मध्ये अंतिम मसुदा अहवाल संयुक्त राष्ट्रांना सादर केला.
- हा मसुदा नंतर 10 डिसेंबर 1948 रोजी सर्वसाधारण सभेने मानवाधिकारांचा सार्वत्रिक जाहीरनामा म्हणून स्वीकारला.
- संयुक्त राष्ट्रसंघाचा संस्थापक सदस्य म्हणून, भारताने मानवी हक्कांच्या सार्वत्रिक घोषणापत्राचा समावेश संविधानात केला आहे.
- तसेच, 1966 पूर्वी, भारतीय संविधानाने मूलभूत अधिकारांचे विभाजन आणि संयुक्त राष्ट्रांनी राज्य मार्गदर्शक तत्त्वे प्रदान केली होती.
- मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणा (UDHR) हा संयुक्त राष्ट्रांच्या महासभेने (UNGA) स्वीकारलेला आंतरराष्ट्रीय दस्तऐवज आहे. हे मानवी वंशातील सर्व सदस्यांचे हक्क आणि स्वातंत्र्य स्थापित करते.
- 10 डिसेंबर 1948 च्या अधिवेशनादरम्यान UNGA ने ठराव 217 नुसार तो स्वीकारला. त्यावेळी संयुक्त राष्ट्रांच्या सदस्यांपैकी 48 सदस्यांनी बाजूने मतदान केले, विरोधात कोणीही नाही, 8 गैरहजर राहिले आणि 2 ने मतदान केले नाही.

मानवी हक्कांच्या सार्वत्रिक घोषणेची रचना

UDHR मध्ये 30 कलम आहेत.

या 30 कलमांचे एकूण चार भागात विभाजन केले जाते.

1. पहिल्या भागातील पहिली दोन कलमे सर्व मानवी हक्कांची मूलभूत तत्त्वे अधोरेखित करतात.
2. कलम 3 ते 21 मध्ये नागरी आणि राजकीय हक्क नमूद केलेले आहेत.
3. कलम 22 ते 27 मध्ये आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक हक्क नमूद केलेले आहेत.
4. कलम 28 ते 30 मध्ये सर्व मानवी हक्क उपभोगता येतील अशा संदर्भाचा उल्लेख करण्यात आलेला आहे

मानवी हक्कांच्या सार्वत्रिक घोषणा अंतर्गत कलमे

खालील दिलेल्या सारणी मध्ये मानवी हक्कांचा वैश्विक जाहीरनामा मधील कलमे व त्या कलमांची तरतूद देण्यात आलेली आहे.

कलम	तरतूद
कलम 1	<ul style="list-style-type: none">• सर्व मनुष्य मुक्त जन्माला आले आहेत आणि त्यांना समान अधिकार आणि प्रतिष्ठा असली पाहिजेत.• त्यांच्याकडे विचार आणि विवेकाची शक्ती आहे तसेच त्यांनी एकमेकांशी बंधु-भाव ठेऊन वागले पाहिजे.
कलम 2	<ul style="list-style-type: none">• या जाहीरनाम्यात देण्यात आलेले सर्व अधिकार व स्वातंत्र्य प्रत्येकाला उपलब्ध असेल. त्याबाबतीत कोणताही भेदभाव वंश, वर्ण, स्त्रीपुरुष मधील भेद, भाषा, धर्म, राजकीय किंवा इतर मतप्रणाली राष्ट्रीय किंवा सामाजिक मूलस्थान संपत्ती, जन्म किंवा इतर दर्जा यासारखा या कारणांवरून करता येणार नाही.• त्यासोबतच एखादी व्यक्ती ज्या देशाची/प्रदेशाची रहिवासी असेल त्या देशाच्या प्रदेशाच्या, मग तो देश किंवा प्रदेश स्वतंत्र असो, विश्वस्त व्यवस्थेखालील असो, स्वायत्त शासन नसलेला असो किंवा कोणत्याही प्रकारच्या सार्वभौमत्वाखालील असो, राजकीय, क्षेत्राधिकारात्मक किंवा आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या कारणास्तव कोणताही भेदभाव करता कामा नये.
नागरी व राजकीय हक्क	
कलम 3	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला व्यक्तीच्या सुरक्षिततेचा, स्वातंत्र्याचा व जगण्याचा असला पाहिजे.
कलम 4	<ul style="list-style-type: none">• कोणत्याही गुलामगिरीत किंवा दास्यात ठेऊ नये.• सर्व प्रकाराच्या गुलामगिरीस व गुलामांच्या व्यापारास बंदी करावी लागेल.
कलम 5	<ul style="list-style-type: none">• कोणाचाही छळ केला जाणार नाही किंवा क्रूर, अमानुष किंवा अपमानास्पद वागणूक दिली जाणार नाही.
कलम 6	<ul style="list-style-type: none">• कायद्यापुढे सर्व समान आहेत आणि कोणत्याही भेदभावाशिवाय कायद्याचे समान संरक्षण मिळण्याचा अधिकार आहे.• या घोषणेचे उल्लंघन करणाऱ्या कोणत्याही भेदभावाविरुद्ध आणि अशा भेदभावाला उत्तेजन देणाऱ्या कोणत्याही भेदभावाविरुद्ध सर्व समान संरक्षणाचा हक्कदार आहेत.
कलम 7	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला घटनेने किंवा कायद्याने दिलेल्या मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन करणाऱ्या कृत्यांसाठी सक्षम राष्ट्रीय न्यायाधिकरणाद्वारे प्रभावी उपाय करण्याचा अधिकार आहे.
कलम 8	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला घटनेने किंवा कायद्याने दिलेल्या मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन करणाऱ्या कृत्यांसाठी सक्षम राष्ट्रीय न्यायाधिकरणाद्वारे प्रभावी उपाय करण्याचा अधिकार आहे.
कलम 9	<ul style="list-style-type: none">• कोणालाही मनमानी पद्धतिने नजरकैद, अटक, नजरकैद आणि हद्दपार जाऊ शकत नाही.

कलम 10	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला त्याचे हक्क आणि कर्तव्ये आणि त्याच्यावरील कोणत्याही फौजदारी आरोपाच्या निर्धारामध्ये, स्वतंत्र आणि निःपक्षपाती न्यायाधिकरणाद्वारे निष्पक्ष आणि सार्वजनिक सुनावणीचा पूर्ण समानतेने हक्क आहे.
कलम 11	<ul style="list-style-type: none">• दंडनीय गुन्ह्याचा आरोप असलेल्या प्रत्येकास सार्वजनिक खटल्यात कायदानुसार दोषी सिद्ध होईपर्यंत निर्दोष समजण्याचा अधिकार आहे ज्यामध्ये त्याला त्याच्या बचावासाठी आवश्यक असलेल्या सर्व हमी मिळाल्या आहेत.• राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय कायदांतर्गत, जेव्हा ते केले गेले तेव्हा कोणत्याही कृत्यामुळे किंवा वगळल्याबद्दल कोणत्याही दंडनीय गुन्ह्यासाठी कोणालाही दोषी ठरवले जाऊ शकत नाही.• तसेच दंडनीय गुन्हा घडला त्या वेळी लागू झालेल्या दंडापेक्षा जास्त दंड आकारला जाऊ नये.
कलम 12	<ul style="list-style-type: none">• कोणाचीही गोपनीयता, कुटुंब, घर किंवा पत्रव्यवहार यांमध्ये अनियंत्रित हस्तक्षेप केला जाणार नाही किंवा त्याच्या सन्मानावर आणि प्रतिष्ठेवर हल्ले केले जाणार नाहीत.• अशा हस्तक्षेप किंवा हल्ल्यांविरुद्ध कायद्याच्या संरक्षणाचा अधिकार प्रत्येकाला आहे.
कलम 13	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला प्रत्येक राज्याच्या/देशाच्या हद्दीत हालचाली आणि वास्तव्याचे स्वातंत्र्य आहे.• प्रत्येकाला स्वतःच्या देशासह कोणताही देश सोडण्याचा आणि आपल्या देशात परत जाण्याचा अधिकार आहे.
कलम 14	<ul style="list-style-type: none">• छळापासून इतर देशांमध्ये आश्रय घेण्याचा आणि उपभोगण्याचा अधिकार प्रत्येकाला आहे.• गैर-राजकीय गुन्ह्यांमुळे किंवा संयुक्त राष्ट्रांच्या उद्दिष्टांच्या आणि तत्वांच्या विरुद्ध कृत्यांमुळे वास्तविकपणे उद्भवलेल्या खटल्यांच्या बाबतीत या अधिकाराचा वापर केला जाऊ शकत नाही.
कलम 15	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला राष्ट्रीयत्व मिळण्याचा अधिकार आहे.• कोणालाही स्वैरपणे त्याच्या राष्ट्रीयत्वापासून वंचित ठेवले जाणार नाही किंवा त्याचे राष्ट्रीयत्व बदलण्याचा अधिकार नाकारला जाणार नाही.
कलम 16	<ul style="list-style-type: none">• वंश, राष्ट्रीयत्व किंवा धर्माच्या कोणत्याही मर्यादित शिवाय पूर्ण वयाच्या स्त्री-पुरुषांना लग्न करण्याचा आणि कुटुंब स्थापन करण्याचा अधिकार आहे. त्यांना विवाहाप्रमाणे, विवाहादरम्यान आणि विघटनाच्या वेळी समान अधिकार आहेत.• विवाह केवळ इच्छुक जोडीदारांच्या मुक्त आणि पूर्ण संमतीनेच केला जाईल.• कुटुंब हे समाजाचे नैसर्गिक आणि मूलभूत गट एकक आहे आणि समाज आणि राज्य यांच्याकडून संरक्षण मिळण्याचा हक्क आहे.
कलम 17	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला स्वतः तसेच दुसऱ्यांबरोबर मालमत्ता धारण करण्याचा अधिकार असला पाहिजे.• कोणालाही त्याच्या मालमत्तेपासून मनमानीपणे वंचित ठेवता येणार नाही.

कलम 18	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकाला विचार, विवेक आणि धर्म स्वातंत्र्याचा अधिकार आहे; या अधिकारामध्ये त्याचा धर्म किंवा श्रद्धा बदलण्याचे स्वातंत्र्य, एकटे किंवा इतरांसह समुदायात आणि सार्वजनिक किंवा खाजगी, शिकवण, आचरण, उपासना आणि पाळण्यात त्याचा धर्म किंवा विश्वास व्यक्त करण्याचे स्वातंत्र्य समाविष्ट आहे.
कलम 19	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकाला मत आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा अधिकार आहे; या अधिकारामध्ये हस्तक्षेप न करता मते ठेवण्याचे आणि कोणत्याही माध्यमांद्वारे आणि सीमांची पर्वा न करता माहिती आणि कल्पना शोधणे, प्राप्त करणे आणि प्रदान करण्याचे स्वातंत्र्य समाविष्ट आहे.
कलम 20	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकास शांततापूर्ण सभा स्वातंत्र्य व संघटना करण्याचा अधिकार आहे.कोणावरही असोसिएशनशी संबंधित असण्याची सक्ती केली जाऊ शकत नाही.
कलम 21	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकाला स्वतः किंवा आपल्या मर्जी नुसार निवडलेल्या लोक-प्रतिनिधीद्वारे स्वताच्या देशाच्या/राज्याच्या शासनामध्ये सहभागी होण्याचा अधिकार असला पाहिजे.प्रत्येकाला त्याच्या देशाच्या सार्वजनिक सेवेत प्रवेश मिळण्याचा समान अधिकार असेल.लोकांची इच्छा सरकारच्या अधिकाराचा आधार असेल; ही इच्छा नियतकालिक आणि वास्तविक निवडणुकांमध्ये व्यक्त केली जाईल जी सार्वत्रिक आणि समान मताधिकाराने असेल आणि गुप्त मतदानाने किंवा समतुल्य मुक्त मतदान प्रक्रियेद्वारे आयोजित केली जाईल.
आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक हक्क	
कलम 22	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकास समाजाचा एक घटक या नात्याने सामाजिक सुरक्षितता प्राप्त करून घेण्याचा अधिकार आहे आणि राष्ट्रीय प्रयत्न व आंतरराष्ट्रीय सहकार्य यांच्याद्वारे व प्रत्येक राष्ट्राच्या व्यवस्थेनुसार व साधनसंमतीनुसार आपल्या प्रतिष्ठेस व आपल्या व्यक्तिमत्त्वाच्या मुक्त/पूर्ण विकासासाठी अनिवार्य असलेले सामाजिक, आर्थिक व सांस्कृतिक अधिकार संपादन करण्याचा हक्क आहे.
कलम 23	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकाला काम करण्याचा, त्याच्या आवडीचा रोजगार निवडण्याचा, कामाच्या न्याय्य आणि अनुकूल परिस्थितीचा तसेच बेरोजगारी यांपासून संरक्षण करण्याचा अधिकार असला पाहिजे.कोणत्याही प्रकारे भेदभाव न करता प्रत्येकाला समान वेतन समान कामाबद्दल मिळवण्याचा अधिकार आहे.काम करणाऱ्या प्रत्येकाला न्याय्य आणि अनुकूल मोबदला मिळण्याचा हक्क आहे, ज्यामुळे स्वतःला आणि त्याच्या कुटुंबासाठी मानवी प्रतिष्ठेचे अस्तित्व सुनिश्चित करता येईल आणि आवश्यक असल्यास, सामाजिक संरक्षणाच्या इतर माध्यमांद्वारे त्याला पूरक केले जाईल.प्रत्येकाला आपल्या हितसंबंधांच्या रक्षणासाठी कामगार संघटना स्थापन करण्याचा आणि त्यात सामील होण्याचा अधिकार आहे.
कलम 24	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येकास आराम आणि विश्रांतीचा अधिकार आहे, ज्यामध्ये कामाचे तास आणि वेतनासह नियतकालिक सुट्ट्यांची वाजवी मर्यादा समाविष्ट आहे.

कलम 25	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला स्वतःचे व आपल्या कुटुंबियांचे आरोग्य व स्वास्थ्य यांच्या दृष्टीने योग्य राहणीमान राखण्याचा अधिकार असेल. ज्यामध्ये वस्त्र, वैद्यकीय मदत, अन्न, निवारा व आवश्यक सामाजिक सोई -सुविधा यांची तरतूद असली पाहिजे. गोष्टींचा समावेश होतो.• त्याचप्रमाणे आजारपण, बेकारी, अपंगता वैधव्य किंवा वार्धक्य यामुळे किंवा त्याच्या आवाक्याबाहेरील परिस्थितीमुळे उदरनिर्वाहाचे दुसरे साधन उपलब्ध नसल्यास सुरक्षितता मिळण्याचा अधिकार आहे.• मुले आणि माता यांना अतिविशेष देखरेख व सहाय्य मिळण्याचा हक्क असला पाहिजे. सर्व मुलांना मग ती अनौरस असोत किंवा औरस असोत, एकाच प्रकारचे सामाजिक संरक्षण मिळाले पाहिजे.
कलम 26	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला शिक्षणाचा अधिकार आहे. किमान प्राथमिक आणि मूलभूत टप्प्यात शिक्षण मोफत असले पाहिजे. प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे असेल. तांत्रिक आणि व्यावसायिक शिक्षण सर्वसाधारणपणे उपलब्ध करून दिले जाईल आणि गुणवत्तेच्या आधारावर उच्च शिक्षण सर्वांसाठी समान प्रमाणात उपलब्ध असेल.• मानवी व्यक्तिमत्त्वाच्या पूर्ण विकासासाठी आणि मानवी हक्क आणि मूलभूत स्वातंत्र्यांचा आदर मजबूत करण्यासाठी शिक्षण निर्देशित केले जाईल. हे सर्व राष्ट्रे, वांशिक किंवा धार्मिक गटांमध्ये समजूतदारपणा, सहिष्णुता आणि मैत्रीला प्रोत्साहन देईल आणि शांतता राखण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रांच्या क्रियाकलापांना पुढे करेल.• पालकांना त्यांच्या मुलांना कोणत्या प्रकारचे शिक्षण द्यायचे हे निवडण्याचा अधिकार आहे.
कलम 27	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला समाजाच्या सांस्कृतिक जीवनात मुक्तपणे सहभागी होण्याचा, कलेचा आनंद घेण्याचा आणि वैज्ञानिक प्रगती आणि त्याचे फायदे यात सहभागी होण्याचा अधिकार आहे.• आपण निर्माण केलेल्या कोणत्याही वैज्ञानिक, साहित्यिक किंवा कलात्मक कृतीपासून निष्पन्न होणाऱ्या नैतिक व भौतिक हितसंबंधांना संरक्षण मिळण्याचा प्रत्येकास अधिकार आहे.
कलम 28	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाला सामाजिक आणि आंतरराष्ट्रीय व्यवस्थेचा हक्क आहे ज्यामध्ये या घोषणेमध्ये नमूद केलेले अधिकार आणि स्वातंत्र्य पूर्णपणे प्राप्त केले जाऊ शकतात.

व्यक्तीचे कर्तव्य

कलम 29	<ul style="list-style-type: none">• प्रत्येकाची समाजाप्रती काहीतरी कर्तव्य असतात. म्हणून समाजामध्ये व्यक्तीचा पूर्ण आणि मुक्त विकास होऊ शकतो.• आपले अधिकार व स्वातंत्र्य यांचा उपभोग घेताना इतरांचे अधिकार व स्वातंत्र्य यास योग्य मान्यता मिळावी व त्यांचा योग्य तो आदर राखला जावा आणि लोकशाही समाज व्यवस्थेत नीतिमत्ता, सार्वजनिक सुव्यवस्था व सर्वसाधारण लोकांचे कल्याण यासंबंधातील न्याय्य अशा आवश्यक गोष्टी पूर्ण केल्या जाव्यात या आणि केवळ याच कारणासाठी कायद्याने ज्या मर्यादा घालून दिल्या असतील त्याच मर्यादांच्या अधीन प्रत्येक व्यक्तीस राहावे लागेल.• हे अधिकार आणि स्वातंत्र्य कोणत्याही परिस्थितीत संयुक्त राष्ट्रांच्या उद्दिष्टांच्या आणि तत्वांच्या विरोधात वापरले जाऊ शकत नाही.
-----------	--

कलम
30

- या घोषणेतील कोणत्याही गोष्टीचा अर्थ कोणत्याही राज्य, गट किंवा व्यक्तीला कोणत्याही कृतीत गुंतण्याचा किंवा येथे नमूद केलेल्या कोणत्याही अधिकार आणि स्वातंत्र्यांचा नाश करण्याच्या उद्देशाने कोणतेही कृत्य करण्याचा कोणताही अधिकार सूचित करता येणार नाही.

byjusexamprep.com